

UGYANOTT, UGYANAZT, UGYANÚGY

DOMONKOS ISTVÁN

Idegésít ez a tiszta papír, ez a tiszta kéz, a kezem, s ez a ceruzánál nem durvább, súlyosabb eszköz benne.

Eredetileg úgy terveztem, hogy felkereslek, mint annyiszor, amikor öntudatlanságomból, mint egy hosszú és unalmas utazásból hazaértem ismét, haza az életbe, melytől úgy hittem, távol voltam, mert nem gondoltam rá, haza az irodalomba, melyből seholy sem találtam kiutat, mert méreteivel úgy tapadt az élethez, az életemhez, hogy tökéletesen fedte azt, ó, mily tökéletesen és könyörtelenül, ezért nem lehettem én seholy sem távol, se térben, se időben, ezért volt minden érkezésem távozás is ugyanakkor, ezért hasonlítható mozgásom a hulláméhoz, mely süllyed ugyan és emelkedik, előrenyomul és visszazúdul, de ugyanabban a mederben — mondom, ezúttal is élőszóban akartam elmondani ugyanazt, amit annyiszor elmondtam már: az Embert, akit ismét, ugyanazon fák alatt, ugyanazon országutakon, ugyanazon ég alatt láttam, ruhában és meztelen, az embert, aki ugyanazon dolgok bűvkörében állt: *ugyanott*, s cselekedett: ugyanazt, s szeretett: *ugyanúgy*, lányt, aki ugyanúgy nevetett, akihez ugyanúgy közeledtem, s aki ugyanúgy reagált, akinek csupán a bőréig jutottam, a halál ugyanazon nemeit, azokat, akik keresték és úgy turkáltak a lehetőségek között, mint a piacon az érett gyümölcsben, azokat, akik félték tőle s akik nem, ugyanazon módjait a hulla-eltakarításnak s a születést, mely ugyanúgy nem volt se a halál előtt, se utána nem következett, gyereket az ételtől elnehezülten, amint maga alá pisált, daloló öregasszonyt, fiatalokat az éjben, szobrászt hegesztőpisztollyal kezében, író, akinek más volt a foglalkozása, aki a munka után alkotott, zeneszerzőt, amint taszterokon könyökölve zenéjét magyarázta, ugyanazt a zenét — élőszóban akartam beszélni neked a divattervezőről, aki legújabb, épp elkészült modelljét az aznapi sajtóban fedezte fel egy másik ember aláírásával s ismét az embert: ugyanott, ugyanazon gépek előtt s ismét az író s ismét a költőt, aki ugyanazon verseket írja, mint te vagy én, vagy magamat, aki azt hittem, hogy *másképpen*, közben *ugyanúgy* élek, mert láttam magam, mondom, bár nem élőszóban, mint eddig, ezúttal nem s ezek után talán már sohasem (ki akarok kecmeregni az élőszó fertőjéből, melybe oly mélyre süllyedtem), láttam magam, lépten-nyomon találkoztam magammal ugyanazon utcákban, ugyanazon kávéházak-

ban s köszöntöttem magam, továbbmenve lehajtott fővel, mert nem voltam, mert nem voltam sehol.

Lényegében mindegy, hogy minek a kapcsán mondom el mindazt, amit, úgy érzem, végre is el kell mondanom halaszthatatlanul, egyszer s mindenkorra, magam miatt. Determinálnom kell magam, elköteleznem, ha úgy akarod. Az, amit mondani akarok, már évek óta fojtogat, de ebben a pillanatban úgy érzem, hogy képtelen vagyok kifejezni. Az utazás mindig jó ürügy volt arra, hogy az ember megszólaljon.

Az ágyban írom ezeket a sorokat is, mint mindent, amit eddig írtam, az ágyban tudok csak írni, mert számomra az írás az álom és nemzés közötti időbeli úr áthidalását jelenti, vízszintes helyzetben tehát, ahogy majd végülis fekdülni fogok a hidegfűlék között. S nem tudom, miért említettem álmaimat, mert nincs szerepük életemben. Konvencionális álmaim vannak. Közhelyeket álmodom. S igaz, igaz, igaz, hogy amit eddig írtam, az a néhány vers és novella, lényegében többé-kevésbé ügyes kibúvó volt számomra azok elől a kérdések elől, melyek ténylegesen foglalkoztattak és foglalkoztatnak a mai napig, *kibúvó önmagam elől*. Ismétlem, mindegy, hogy minek (kapcsán mondom ezt el magamról.

Az utazás meg, melyről beszélni kezdtem, úgy kezdődött, hogy egy lánynak egy pillanatban, miután egy halászsárdában megvacsoráztunk, azt mondtam: „A tied vagyok — úgy összál be tehát, hogy későbbre is jusson belőlem, mindkettőnk miatt.” Egy olyan pillanatban mondtam ezt ki, amikor tényleg meg voltam győződve arról, hogy az érzélem túl bizonytalan alap a magasépítkezéshez, egy olyan pillanatomban, amikor az érzelmeknél fontosabbnak tartottam azt, hogy semmit sem tudok róla, még beszélni sem vele. Tudtam, hogy gondolatokkal a nőt lehetetlen birtokolni, s mégis rászántam magam, hogy elvegyem, mert nem akartam birtokolni, mert tudtam, hogy a szerelem nem hittérítés, sem szelidítés.

Miindezek előtt, éveken át, viszonyaiban is, mint mindenben, szégyenteljesen következtelen voltam. Senkiről és semmiről nem volt véleményem, nézetem, mert gyáva voltam. Az egyik pillanatban egy bábjáték egyetlen élő szereplőjének éreztem magam, a másikban mindenki helyett halottnak. Részegen billegtem székekemen, bárgyúan mosolyogva, hogy ne kelljen véleményt mondanom, részegnek tettettem magam olyankor, ha bíráló szó csúszott ki számon. Mindenkinek jó barátja voltam, mindenki jó barátom volt, s ölelkeztünk s csókolóztunk az utcán, a kávéházakban, a moziuk előtt. Azt állítottam, hogy a nemiségem az egyetlen dolog, ami még köt valamíhez egyáltalán, hogy az akció történetekké degradálja a lehetőségeket (14—16 órát aludtam naponta), mert még az ábrándozást is képzeletbeli akciónak véltem. Azt hangoztattam, hogy a magabiztosság fundamentuma az értelmi korlátoltság, mert bizonytalan voltam, kapkodó, puhagerincű. A szerelemről verseltem, míg meg nem utáltam örökre a lány szót. Azt mondtam: „A női test áthághatatlan, mint a világűr” — s nem ismertem a női testet, azt mondtam, tenger, s csupán ígéretet láttam benne, azt mondtam, élet, s nem az irodalmat értettem alatta, azt mondtam halál, mert divatban volt e szó. Azt mondtam: vers, vers, vers, s riportokban éltem. Közben, mint a kötélmászó, aki óriási erőfeszítéseket tesz, hogy minél ma-

gasabbra jusson, de mind lejjebb csúszik, úgy süllyedtem erőfeszítéseim közepette egyre mélyebbre. Azt hangoztattam, hogy a szellemi tökély és a testi fogyatékoság az élet zárt kapuit döngetik, mert műveletlen voltam és egészséges. Ó, mily egészséges! Dupla ebédeket ettem, fogammal törtem diót, mogyorót, hajnalban kölnivizet ittam három egyberakott éjszaka után, úsztam, de repülni vágytam, szerettem a viszontszerelemtől félve, remegve, s fájdalomkra panaszkodtam, mert költő akartam lenni. Úgy gondoltam, hogy ihletett életem az élet egy hatalmas, meztelen Női Ülep volt számomra csupán, mely után hiába kapadoztam. Romantikus voltam, hittem az ihletben, a mennydörgésben és villámban. Lány után osontam a lombok alatt, lány után, akit a szépsége övött. S mindent megtettem, hogy magamhoz illő betegségre tegyek szert. „A vers az értelem patetikája” — ismételtetem papagájmódra, közben csupán a szó színe és ruhája érdekelt, a tartama és vonala, s a gondolat kettőnél több szó volt egymás mellett számomra. Utáltam a verseket, mert nem tudtam velük mit kezdeni, mert nem volt szükségem rájuk, mint a ponyvákra és detektívtörténetekre. A vers fetisizálásáról írtam mégis, arról, hogy elég, ha csak egy jó vers születik minden évszázadban. Közben slágereket hallgattam, fejből tudtam a slágerénekesnők nevét, hangjukat felismertem és megkülönböztettem. A rádió mellett, hallgatva őket, kilószámra zabálva az almát, néha a könnyekig érzékenyültem. Büszke voltam, dicsőségre vágytam, meg voltam győződve, hogy a legjobb, a legjobb verseket írom. S így fohászkodtam egyedül szutykos ágyamban, kenyérmorzván és kristálycukron heverve, a Női Ülephez, a Magna Meretrixhez: „Szeretned kell, hogy tönkretelhessél engem. Minden botlásod csak feljebb emelt eddig. Amikor megcsaltál. S Te tudod, hogy amit kívánsz, arra férfi képtelen, és én tudom, hogy amire én vágyom, az nem a nő, a nő, nem Te vagy, szerelmesem, de ezerszer megköszönöm, hogy ezt megértetted velem engedékenységeddel vagy tiltakozásoddal, amikor heteken át meg van vonva tőlem minden intimebb illatod. Az energia megmaradásának törvényéről beszélek, mert a szerelem energia. Szerelmem, mint a hó a szénben, már leülepedett benned, már sohasem vesztet el. S te tudod, hogy gyűlöletet irántam az én erőm. A gyűlöleted, mely mint a sebészkes, új látóhatárokat nyit fel bennem, csodás új területeket, melyeket szerelmed csak rejtegetne szemem elől!” De lelassítom az iramot. „Ó, lassan szállj és hosszan énekelj, haldokló hattyúm, szép emlékezet.” Hisz az egész amúgy is „a normális öregedés módja” csupán.

Azt mondtam: mi a boldogság? S boldog voltam.

Emlékezőképesség hiányában az ember írni kényszerül.

Nincs szebb dolog: éveken át egyetlen könyv ígéretében élni és ígéretében mindenkinek megbocsátani a leírott szót. Emlékszel, mely türelmetlenül vártuk Durrel könyvét, az *Alexandriai kvartettet*? (A szerb-horvát fordítást, mert más nyelvet nem ismerünk, mindennek ellenére az irodalom és élet barbárai maradtunk!) S aztán végre kezünkben volt.

Nincs szörnyűbb: ismét egyedül maradni a gazdag vacsora után az üres tálak, gondosan lerágott csontok, hasradólt borospoharak, szét-hányt cigarettavégek társaságában, míg az iménti varázslat áttetsző, kék füstként szivárog el lassan a réseken.

Emlékszel még arra az éjszakára, melyen Durrellről beszéltünk, az *Alexandriai kvartettről*? Azt hittük, hogy tényleg könyvről beszélünk, közben az életünket mondtuk el újra. Ha jól emlékszem, még nőtlének voltunk akkor és barátságunk még nem volt veszélyeztetve. Nem voltak veszélyeztetve a hajdani közös nappalok és éjszakák, sétáink a kirakatok előtt, a könyvek előtt, a könyvek között, a könyvek alatt és felett, a könyvekben, közös életünk, melyet, mint egy női testet, közösen birtokoltunk. Amikor idézőjelek között mozogtunk és mondatokban lélegeztünk s naplórészletekbe rándultunk ki, amikor még ugyanolyan sarkosak voltunk, mint a könyvek, enyvszagúak és súlyosak, betűszagúak, betűporosak. Amikor metaforák árnyékában söröztünk s fejezetekben mértük a megtett utat, a megtett közös utunkat.

Mi mindig úgy vitatkoztunk, hogy ugyanazt állítottuk. Mert ugyanazon filmeket néztük, ugyanazon könyveket olvastuk, ugyanazon sorokat húzva alá bennük, ugyanazon ruhadarabokban jártunk, ugyanazon költőket fedeztük fel időről időre, ugyanazon szobrok árnyékában jártunk, ugyanazon képeket néztük, ugyanazon nők ugyanazon kérdéseire válaszoltunk, a testük kérdéseire, ugyanazt a zenét hallgattuk. Kortársak vagyunk, szenzibilitásunkat ugyanazon szobák, ételek, szobavirágok, szobakutyák, macskák határozták meg, mi úgyszólván semmiben sem különböztünk, ugyanazok a problémáink az ágyban — ahol titokban mindig erőtlenségnek érezzük magunkat s nemzésünk műtéthez hasonlít, melynek az utolsó pillanatig kétséges a végkimenetele — s a papír felett.

Számunkra a világ örökre le van térképezve, mi úgy látunk, hogy képeslapokat raknak elénk, ugyanazon képeslapokat ugyanazon városokról a világ más-más pontján, látásunk irányított, tanárok által, akik ugyanazt mesélik, költők által, akik ugyanazt mondják, zenészek által, akik ugyanazt húzzák fülünkbe. S mintha korunk minden képét ugyanaz a mester alkotta volna, velünk egyidős s ugyanabban a kiállítócsarnokban állította volna ki őket, melybe Belgrádban, Zágrádban lépsz be, mondjuk, és Koppenhágában vagy Stockholmban lépsz ki. Számunkra kialakultak a fények az éjben, s mi elégedetten, egyéniségünk teljes tudatában ülünk a vetítógépek sugarai alatt a vásznak előtt, reflektorfények alagútjai alatt: így látunk mi! A modern művész (a velem egyidős) egy test és egy fej, ugyanaz a test, ugyanaz a fej a világ más-más pontján lelógó vétagokkal. A különbségek elenyészőek. A különbség a pózban nyilvánul meg. Az életen és irodalmon kívül, az igaz életen és igaz irodalmon, a művészet perifériáin, ott különbözünk mi. Mi a végzetes tisztánlátás áldozatai, akik nagyon is jól tudjuk a részletek fontosságát a lényeg érdekében, mi, akik írni tudunk, festeni tudunk, zenét szerezni és szobrot emelni, mi, akik kivétel nélkül ugyanolyan komolyan fogjuk fel hivatásunk. Számunkra nincsenek titkok, műhelyünk szisztematikus, rendszeres munkával rendezett, minden a maga helyén benne, a chateaubriand-i mondattal falán: „Én kitűnően tudom, hogy könyvkészítő gép vagyok csupán.” Mi nem áztatjuk magunkat, nem vagyunk a szó mágusai, próféták, lapító, zsenik, munkánkban az erőfeszítés van kihangsúlyozva, a görcs, a kondíció s a könynyedség, mint stilisztikai fogás. Nagyon jól tudjuk, hogy könyvünknek az életben kell kezdődnie és folytatódnia, életünk szakaszait ugyanolyan igényességgel formáljuk, mint egy-egy fejezetet. Élő regényhősök az

életben, mint egy színpadon, számító tartózkodással, ugyanazon könyv miatt, melyből az imént léptünk ki, mégsem vállalva a kockázatot: a jeltelenséget. Ki-be járunk a könyvből, hol itt, hol ott mozdítva elő ügyünk, mint egy hotelszobából, telefonálni egy pillanatra, személyes kapcsolatokra szert tenni s aztán rohanás vissza, vissza a mondatok vértje alá. Mi a tradíció áldozatai. Mi tudjuk, hogy nem első életünk ez a mostani és nem is az utolsó. Mi tatarozók. *Mi nem alkotunk Műveket, mert Művek alkottak bennünket.* Talán a saját műveink egy másik korból, a múltból vagy jövőből. Mi, akik azt mondjuk, *Én! Én! Én!*, és nem tudjuk, melyik ősünk hányadik élete vagyunk. Mi tradíció ihletésűek, könyvihletésűek, akik nagyon is jól tudjuk, mit jelent, ha azt mondjuk: *önmagából kiinduló világ.* Mi, akik, ha kételkedünk, azt kiáltjuk: *Forma, forma!* Az ételtől meg a nehéz boroktól, a napfénytől, víztől, levegőtől elnehezülten viszont: *Tartalom!* Mi, akik szerelmesen Alkibiadész teste, Don Juan-i külső után epekedünk, lényegünket kínálva fel helyébe, csalódottan azt hajtogatjuk, hogy az teljesen lényegtelen, hogy az embernek a világ melyik pontján, a hanyadik évszázadban hullik el a haja, omlanak be fogai, húszéves korában vagy később. Ha mindent megelégelünk, egy gesztussal, mint a makrancos gyerek, önmagunk bástyái közé vesszük be magunkat s ezt így kiáltjuk le a falakról: „Hanyadik évszázad van odakünn?” De ha jónak látjuk, még aznap este díszvacsorán szavalunk. Ha szükségét érezzük, kéjelegve, hanyagul, szőrös-szívűen bontunk („aki formát bont, az lelket bont”), rombolunk, máskor meg matematikai pedánsséggel, mely az egyszeri muzsikusz cigány pedánsságával vetékszik, aki a kottafejek között a légykötyöt is lejátszotta, ugrunk ki az építésbe. Bizonyos időszakokban mentési munkálatokat végzünk az értelmező szótár hamupipókéit rehabilitálva, máskor magunk is megrökönyödünk, ha véletlenül illetlen helyre téved képzeletünk, olyan testrésze, mondjuk, melynek helyét még senki sem harcolta ki az irodalomban. *Mi, akik a Szellem uniformisaiban járunk, mi, a modor önkéntesei!*

S én, aki azt mondom, „...i ja, da svako jutro dižem utege da budem jak u nepoznatu svrhu”. (Megyek az utcán vakon: úgyis meglátom majd ezeket a szürke, piszkos házakat, ezt a téglás járdát, maszatos gyerekeket, gágogó libákat, később talán egy könyvben (talán a sajátomban), s akkor majd igazán látni fogok, az ágyamban majd. Megyek a napfényes utcán. Utazom. (Hogy az utca napfényes volt, azt most tudom, ahogy leírom a szót, most hallom igazán a gágogást, az asszonyokat a kút körül.) S arra gondolok, hogy tényleg, semmit sem éreztem át oly intenzíven az életemben, se szerelmet, se halált, se tengert, se éhséget, se szomjúságot, mint a féltékenységet, a féltékenységet, mellyel egyre inkább magamra maradok, arra gondolok, hogy miért van az, hogy minden másról írtam, csak erről nem, mikor minden megismerésemnek ez volt a mozgatója, a féltékenységet, mely a gondolatot termékenyítette meg agyamban: mert az emberek sohasem engedték, hogy megszokjam Szépségét (az életnek talán), mert minden rá irányuló szempár újabbnál újabb tájait ismertette meg velem, tárta fel arcának s ha senki sem nézett rá, ha mellette elmenve az emberek lesütötték szemüket, akkor sem voltam nyugodt, mert nem létezésében kételkedtem, hanem izzására, forróságára, kisugárzására következtettem,

a Szépségnek, mely benne foglaltatik (az életben talán), Benne, aki némán és jeltelenül lépked mellettem, velem.

Én még mindig nem tudom, mit is rejteget szavaim palástja. Egy jelszót talán, vagy képtelenségemet, ürességemet? A nyitott ablakon át zörejek hallatszanak be szobámba, zörejek, melyeket már nem is hallunk, mert megszoktuk őket. Volt egy idő, amikor a lópaták robaja volt a csend megszokott tartozéka, velejárója, a patkókopogás. S szikra látszott a sötétben a patkó és kő közül kiugróban, máskor meg kutya a távolban, tücsök a falban, szű. Mikor én éltem. A csend is réteges, mint az idő. Ez az éj meg nem teljes. A szentjánosbogarak és a csillagok közötti térben szakadozottan gomolyog a sötét. Ugyanaz a sötétség, mely a közelmúltban még varázslatként borult esténként a tájra s elnyúhatetlennek tetszett, átszakíthatatlannak, most rongyokban hever a villanypóznák, az ablakok, a fényreklámok körül s az országutakon, ahol az autók fénycsóvája dárdaként áll testében. Itt egy foszforos óraszámplap, ott egy macskaszem, szemafor, tűz, szikra, vörös stopplámpa, kék fény, sárga fény, zöld fény, fény a repülő szárnyán. Éj.

Idegesít ez a tiszta kéz, a kezem, s ez a ceruzánál nem durvább, súlyosabb eszköz benne.

Eredetileg úgy terveztem, hogy felkereslek, hogy élőszóban mondjam el mindezt. Annak ellenére, hogy valami nyomasztó ürességet érzek magamban, úgy gondolom, hogy az, amit ki akartam mondani, az bennem maradt. De talán mindnyájan erre vagyunk ítélve, ez vigasztal. Mert én bízom a szóban, noha tudom, hogy halálom pillanatában sem mondhatok majd ennél többet.

Csupán azt akartam mondani, hogy utaztam, még egyszer kimondani, hogy az ember akkor van az emberhez legközelebb, amikor leg-távolabb van tőle, meg a régi közhelyet, hogy a „birtoklás csökkenti a dolgok értékét”, meg azt, hogy a magány méretei egy emberáradat közepette lemérhetetlenek, a Szépség zuhanásáról akartam beszélni veled a magasan fölötte köröző keselyűkről, rajongókról, akik azt állítják, hogy Ikarosz saját maga dobta el szárnyait, a saját akaratából, hogy visszazuhanhasson a földre, borúlátókról, akik meg azt mondják, hogy megérkezett, mégis megérkezett és azóta már elfelejtette a Földet, örökös kételkedőkről, akik azt állítják, hogy sem a Nap, sem a Föld miatt, hogy tisztán a mozgás kedvéért indult. Csak azt akartam mondani, hogy láttam az embert: ugyanott, ugyanazt, ugyanúgy!